

GEBEI SÁNDOR

A SZÉCSÉNYI KONFÖDERÁCIÓ LENGYEL MINTÁI*

Szakirodalmunkban nem ismeretlen Rákóczi államának vizsgálata kapcsán a szécsényi konföderációnak a lengyel konföderációkkal való összevetése. Szabadjon csupán néhány – a téma szempontjából fontos – tudományos előzményre hivatkozni. Az 1975-ös szécsényi emlékülésen Köpeczi Béla, R. Várkonyi Ágnes, Hopp Lajos előadásai idézték a „lengyel példát”,¹ az 1976 májusában Sárospatakon megrendezett nemzetközi konferencián pedig R. Várkonyi Ágnes állapította meg jogosan, hogy már 1705-öt megelőzően létrejött Magyarországon a konföderáció és a társadalmi érdekegyesítés. A fegyveres küzdelemben résztvevők szabadságjogainak törvénybe foglalása miatt és céljából vált szükségessé az országgyűlés összehívása.² 1995-ben szintézisszerűen ugyancsak R. Várkonyi Ágnes professzor asszony foglalkozott „Rendhagyó országgyűlés Szécsényben 1705-ben” című kismonográfiájában a szabadságharc államszervezetének kialakításával, nem kerülve meg azt a fontos problémát sem, amelyet megnyugtató módon mind a mai napig nem tudott lezárni tudományos kutatásunk. Nevezetesen azt a kérdést, hogy az 1705-ös szécsényi országos tanácskozást conventnek vagy országgyűlésnek minősítsük-e?³ „Az államiság megőrzése” című 2002-ben kiadott tanulmánykötetben,⁴ majd a 2003-ban napvilágot látott „Ad Perpetuam Rei Memoriam” című cikkében éppúgy, mint a szabadságharc kitörésének 300. évfordulója alkalmából Szatmárnémetiben megjelent „Cum Deo pro Patria et

* Ez a tanulmány a 2005. szeptember 15–17-én Szécsényben megtartott történész konferencián („Rákóczi állama Európában”) elhangzott előadás változata.

¹ Köpeczi Béla: Néhány gondolat Rákóczi államáról, Hopp Lajos: A szécsényi konföderáció és a lengyel példa, R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi állama és Nógrád megye – In: Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve. 1976. (II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára - Szerk.: Domonkos Alajos) Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, 1976. 7–9., 19–24., 39–63.

² R. Várkonyi Ágnes: Társadalmi fejlődés és állami önállóság. In: Európa és a Rákóczi-szabadságharc. (Szerk.: Benda Kálmán) Bp., 1980. 101–117.

³ R. Várkonyi Ágnes: Rendhagyó országgyűlés Szécsényben 1705-ben. In: A szécsényi országgyűlés 1705-ben. (Szerk. Praznovszky Mihály) Szécsény, 1995. 7–58.

⁴ R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc államáról. In: Az államiság megőrzése. (Szerk.: Czigány István) Bp., 2002. 229–282. (Ezen belül is „A magyar konföderáció” című alfejezet – 254–259.)

Libertate” című ünnepi kötetben olvasható tanulmányában („Országépítés Rákóczi államában”) nemcsak „a Báthori István, Bethlen Gábor centralizációs törekvéseit” összegző „korlátozott nemesi respublica” kifizési lehetőségeiről tesz említést a professzor asszony, hanem kiegészíti azzal a nemzetközi vizsgálódásokra készítő gondolattal is, hogy Rákóczi „a Zrínyi Miklós környezetében felvázolt közép-európai konföderáció” megvalósítását sem tévesztette szem elől a szabadságharc folyamán.⁵ (Legújabbban a „Nemzet és emlékezet” reprezentatív sorozatnak „Rákóczi-szabadságharc” című kötete, amely 2004-ben került a könyvesboltok polcaira, a fentiekhez hasonlóan nagy teret szentel a háborúban fogant, s mindvégig a háborús körülményekhez alkalmazkodó államstruktúra, állammechanizmus tematikájának.⁶) Amikor a Rákóczi-állam problémaköreinek tudományos előzményeit számbavesszük, nem feledkezhetünk meg Benda Kálmán, Esze Tamás, Köpeczi Béla, Mezey Barna, Péter Katalin, Siptár Dániel kutatási eredményeiről, mint ahogyan a Rákóczi-szabadságharc történetével foglalkozó külföldi kollégák tanulmányairól sem.⁷ A gazdag historiográfiai előzmények ellenére mégis úgy gondolom, hogy új elemekkel gazdagítható és gazdagítandó a szécsényi konföderációról szerzett eddigi ismereteink, ha továbbhaladunk a Hopp Lajos által elkezdett, de abbamaradt lengyel vonalon, az összehasonlító elemzéssel. Egyúttal mód nyílik arra is, hogy a Rzeczpospolita egyik krízis évéről, a szóban forgó 1704. évről is szót ejtsünk, ezen belül pedig kitérjünk a lengyel, litván elit magatartására, amelyet egyébként R. Várkonyi

⁵ R. Várkonyi Ágnes: Országépítés Rákóczi államában – In: „Cum Deo pro Patria et Libertate” („Az élő Rákóczi” – Rákóczi – ünnepségek 2003. – Szerk.: Muzsnay Árpád) Szatmárnémeti, 2003. 163–180., R. Várkonyi Ágnes: Ad Perpetuam Rei Memoriam – Rákóczi államáról. In: Magyar Tudomány 2003/6. 699–712.

⁶ A Rákóczi-szabadságharc. „Nemzet és emlékezet” sorozat. (Szerk.: R. Várkonyi Ágnes, Kis Domokos Dániel) Bp., 2004.

⁷ Benda Kálmán–Péter Katalin: Az országgyűlések a kora-újkor magyar történelemben. Bp., 1987., Köpeczi Béla: A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország. Bp., 1966., Uő: A Rákóczi-szabadságharc külpolitikája. Bp., 2002., Mezey Barna: A Rákóczi-szabadságharc országgyűlései. In: Jogtörténeti Értesítő 1981., Uő: Képviselő és alkotmány a középkori Európában. (Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet) Bp., 1998. Lásd még a különböző tanulmánykötetek témához kapcsolódó publikációit. Benda Kálmán (Szerk.): Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Bp., 1980., Köpeczi Béla–Hopp Lajos–R. Várkonyi Ágnes (Szerk.): Rákóczi-tanulmányok. Bp., 1980., Tamás Edit (Szerk.): A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa. I–II. k. Sárospatak, 2003., Európa és Magyarország II. Rákóczi Ferenc korában – Europe and Hungary in the Age of Francis II. Rákóczi (a budapesti nemzetközi konferencia anyaga, 2003. szeptember 24–26. – Sajtó alatt)

Ágnes közelmúltban közzétett írásában kutatási feladataink egyikeként jelölt meg.⁸

A lengyel konföderációkról

A 17. században kudarcok sorozatát (1629., 1654., 1660., 1667., 1672., 1686.) elszenvedő Rzeczpospolita nemessége sehogyan sem tudott belenyugodni nagyhatalmi helyzetének elvesztésébe, s minden alkalmat megragadott arra, hogy egykori tartományait visszaszerezze, a 16-17. század fordulójának, a legnagyobb területű lengyel – litván államát feltámassza, megtépázott tekintélyét Európában helyreállítsa. Ezért gondolta főleg a lengyel főnemesség az 1697-es királyválasztáskor azt, hogy Ausztria (I. Lipót császár) és Oroszország (I. Péter cár) támogatását élvező Friedrich August szász választófejedelemet a lengyel trónra emeli. Kézenfekvőnek látszott, hogy francia vetélytársával szemben az ambiciózus és a nagyszabású tervekből soha ki nem fogyó II. Erős Ágost lehet csak az a személy, aki a Nemesi Köztársaság sérelmeit orvosolni képes. Államérdekből a lengyel klérus is hajlandó volt elfogadni II. Ágost gyors rekatolizálását (nemcsak Párizs, de Lengyelország is megért egy misét!). Úgy tűnt, hogy Szászország és Lengyelország-Litvánia egyesített anyagi, katonai erejének a svéd balti birodalom nem lesz képes ellenállni. A hadi dicsőségről álmodozó II. Ágost király szász hadaival – az orosz és dán szövetségesei nélkül – vakmerően rátámadt Svéd-Livóniára. Ennek a hadüzenet nélküli akciónak a kimondott célja, az 1621 óta svéd kézen lévő Riga kikötőváros visszafoglalása volt. Mivel a meglepetés erejére alapozott támadás heteken belül összeomlott, nemcsak II. Ágost lengyel király, hanem a Rzeczpospolita kálváriája is elkezdődött.

1701. június 17-én II. Ágost lengyel-szász hadserege döntő vereséget szenvedett Riga alatt XII. Károlytól, így a Rzeczpospolita a maradék Livóniát is elveszítette. XII. Károly svéd király Rzeczpospolita elleni vilámmhadjáratának a sikereit jelezte Vilno (Wilno), a litván főváros elfoglalása, Varsó 1702. május 18-i, Krakkó augusztus 10-i kikényszerített kapitulációja. Ezek a katonai vereségek. Olyan gyors és feltartóztathatatlan belpolitikai krízisbe sodorták a Rzeczpospolitát, hogy már 1702-re felbomlott a lengyel és a litván társadalom külpolitikai sikerekre orientált egysége, alig két év leforgása alatt egymással viaskodó, két nagy táborra, – az ún. békepártra, illetve háborús pártra szakította az országot. Ennek a szembenállásnak legi-

---

⁸ R. Várkonyi Ágnes: Lengyelország és az „európai hatalmi egyensúly” II. Rákóczi Ferenc politikájában. In: Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. (Szerk.: Erdei Gyöngyi–Nagy Balázs) Bp., 2004. 325–335.

tim keretét az ekkor életre hívott konföderációk, egyelőre még csak részleges, partikuláris konföderációk adták.

1702. augusztus 22. – *a sandomierzi (kis-lengyelországi) partikuláris konföderáció* megalakulása (cél: honvédő és felszabadító háború Svédország ellen)

1702. október 30. – *a kolo-i (nagy-lengyelországi) partikuláris konföderáció* megalakulása (cél: békekötés Svédországgal)

Mivel a partikuláris konföderációk a deklarált céljaikat megvalósítani nem tudták, céljaik változatlan hangoztatásával és propagálásával országos konföderációkká szélesítették regionális társadalmi szövetkezéseiket.

Az 1704. február 16-i *varsói általános konföderáció létrejöttét* („békepárt”) az április 19-én közzétett varsói konföderációs okmányok (Actum in Curia Regia Varsaviensi - nyomtatott változat),

Az 1704. május 20-i *sandomierzi általános konföderáció létrejöttét* („honvédő párt”) a június 14-én közzétett sandomierzi konföderáció dokumentumok (Actum in Castro Sandomiriensi – nyomtatott változat) igazolták vissza.

De hogyan is kell értelmeznünk a konföderációt? A „Confoederatio Lengyelországban a saját védelemre, vagy az országban a rend és biztonság fenntartására, vagy a szabadságok és jogok megóvására, vagy az államtekin-tély biztosítására avagy valamely más célra esküvel és becsületszóval bizonyos időre kötött szövetség.”⁹ A konföderációk ténylegesen a király és a szejm hatalmi körét vették át, az azokat megillető jogokkal és köteleességekkel rendelkeztek. A konkrét és meghatározott célok érdekében szerveződött konföderációkba az egyházi és világi nemesek önkéntes alapon tömörültek, „becsületszóval és esküvel” kötelezték magukat a konföderációs okmányba foglaltak betartására, „testvéri béklyóval” (sub vinculo) kapcsolták össze magukat a célok realizálásának idejére.¹⁰ Az általános konföderáció gyűlései – noha átfoghatták az egész ország területét is – nem voltak országgyűlések!

⁹ Hüppe, Siegfried: A lengyel alkotmány története. (Fordította Szathmáry György) Bp., 1894., 210., Bardach, Juliusz–Leśnodorski, Bogusław–Pietrzak, Michał: Historia państwa i prawa polskiego, Warszawa, 1976 230–231.; Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda t. VI. Warszawa, 1878. 347.; Davis történész a konföderáció esetében az ellenállási jog érvényesülésére helyezi a hangsúlyt, a rokosz-t (= az engedtlenséget) a konföderáció partikuláris formájának véli. – Davis, Norman: A History of Poland in Two Volumes. Vol. I: The Origins to 1795. Oxford, 1981. 339–340., Ring, Éva: „Lengyelországot az anarchia tartja fenn?” A Nemesi Köztársaság válságának anatómiája. Bp., 2001. 137.

¹⁰ Konopczyński, Władysław: Liberum veto. Studium porównawczo-historyczne. Kraków, 2002. (Az 1918. évi kiadás reprintje) 260–261., 263., Kutrzeba, Stanisław: Historia ustroju Polski. Poznań, 2001. (az 1949. évi 8. kiadás reprintje) 185–186., Hüppe: A lengyel alkotmány, 212–213.

Ezek nem voltak szejmek, csak szejm jellegűek!¹¹ Akárcsak a szejm élére, úgy a konföderációk élére is marsallt, munkájának segítésére pedig tanácsosokat (consiliarius) választottak a jelenlévők. A házelnöki funkcióval rokonítható posztot csak igen tekintélyes, köztisztületben álló, a kényes feladatok ellátására alkalmas személy nyerhette el. Csak olyan ember kerülhetett marsalli funkcióba, aki átlagon felüli műveltséggel, diplomáciai érzékkel rendelkezett, hiszen a protokolláris feladatok (pl. követek fogadása, audencia előkészítése) ellátásán túl a legnehezebb feladatot, az országos gyűlések zavartalan lebonyolítását kellett megoldania.

A konföderációk országos gyűlését, a *walna rada* munkáját senki és semmi nem szakíthatta félbe. Az interregnumok „összes confoederalionalis törvényei” teljes érvényű törvényeknek számítottak a későbbiekben is, senki nem kérdőjelezte meg azok érvényességét, ám az ezen kívüli konföderációs határozatok, döntések csak akkor váltak hatályossá a későbbiekben, ha a konföderációknak sikerült „az államhatalommal valamely compromissumot létrehozni”, mert megegyezés híján *rokosz*-nak = lázadásnak, engedetlenek felkelésének számított.¹² Másképpen szólva, *a konföderációs törvények utólagosan, majd a következő szejmen becikkelyezésre kerülhettek, majd csak akkor válhattak törvénnyé a konföderációs végzések!* Amikor több konföderáció is működött, így pl. a bennünket közlelő érdeklő 1704-es varsói és sandomierzi konföderáció, a konföderációk felbomlása után (azaz, a megfogalmazott célok elérése után), a „vesztes” konföderáció határozatai érvényüket veszítették, a helyi kancelláriai könyvekbe beírt passzusokat egyszerűen kihúzták.¹³ Ezeknek a lengyel konföderációknak a tanulmányozására legalább két okból szükségünk van. Egyrészt azért, hogy a Szécsényben elmondott Bercsényi beszéd értelmezését elvégezhessek (ezt a beszédrészletet a Rákóczi: Emlékiratok alapján idézzük.¹⁴), másrészt azért, hogy a magyar

¹¹ Bardach–Leśnodorski – Pietrzak: *Historia państwa i prawa polskiego*, 230–231.

¹² Hüppe: *A lengyel alkotmány*, 213., *Encyklopedyja powszechna* S. Orgelbranda t. VI. 347.

¹³ *Encyklopedyja powszechna* S. Orgelbranda t. VI. 347.

¹⁴ Rákóczi Ferenc: *Emlékiratok*. In: Rákóczi Ferenc: *Vallomások, Emlékiratok*. Szerkesztette: Hopp Lajos. Bp., 1979. 309. – „Bercsényi gróf [...] hosszú beszédet mondott, de kimutatta, hogy azoknak, akik vezért akarnak választani, elsősorban azt kell eldönteniök, hogy ezt milyen minőségben teszik. A gyűlés kétségkívül az egész ország tekintélyét élvezi, de mint-hogy az ország legelső rangjai és méltóságai nincsenek jelen, helyettesíteni kell őket, ha diétát akarunk tartani, ez pedig teljesen elidegenítené e távollévőket, akik közül pedig sokat akarata ellenére tartanak vissza Bécsben. És minthogy a császár ajánlatokat tett és kijelenti, hogy orvosolni akarja a nemzet panaszait, nem lenne helyénvaló királyt választani. *Így tehát nem lehet jobbat cselekedni, mint a lengyelek hasonló esetekben kialakult szokásainak példáját követni, mivel ez a nemzet szabad és féltékenyen őrzi szabadságát. Náluk semmi sem gyakoribb, mint hogy kölcsönös esküvel szövetkeznek, vezért választanak, és annak vezetése alatt állítják helyre megsértett szabadságukat.*” (kiemelés tőlem – G. S.)

szakirodalomban a szécsényi konföderációval kapcsolatos 1704. évi lengyel párhuzamot a lengyel forrás alapján nyomon követhessük.

A varsói és a sandomierzi konföderációk (1704)¹⁵

A varsói konföderációs okmányt – amit „sabbato ante Dominicam cantate proximo Anno Domini millesimo septingentesimo quarto” = 1704. április 19-én adtak közre – az első helyeken a legfőbb egyházi (a primás-érsek) és a legfőbb világi főúr (a krakkói kastellán) írta alá, majd a poznańi püspök és 4 vajda aláírás után csak a hetedik helyen következett a konföderáció választott marsalljának, Piotr Bronisz pyzdry-i sztarosztának a kézjegye. Ezután 3 szenátori rangú kastellán névjegye reprezentálta még a szenátust 1704. április 19-én. Ekkor, összesítetten: 11 szenátor és 78 vajdai képviselő nyilvánította ki egyetértését a varsói konföderáció céljaival.¹⁶ Ugyanezek az adatok a sandomierzi konföderáció esetében – sabbato ante Festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrum proximo Anno Domini millesimo septingentesimo quarto = 1704. június 14-én közhírré téve – tekintélyt parancsolóbbak. A 22 szenátor között 4 lengyel és 3 litván „miniszter” (pl. a lengyel alkancellár, főkincstárnok stb., litván főmarsall, referendarius stb.) neve is felbukkan. A slachtát 25 vajdaság, tartomány (ziema) 132 megjelent képviselője, plusz a sandomierzi vajdaságból „generaliter wszystko”, tehát az egész vajdaság képviselte.¹⁷ Ez utóbbi jelenség – magától értetődően – kivételnek számított, a fő- és köznemes egyénileg döntött arról, hogy melyik társadalmi szövetséghez csatlakozik. Az idézett dokumentumok – már az általános konföderáció létrejöttékor – igazolják, hogy a konföderációkat területiális szövetségként értelmezni nem szabad. Nem fölösleges, ha néhány példával illusztráljuk a társadalom megosztottságát, egyéni érdekek szerinti csoportosulásukat. Amint azt már korábban említettem, az első világi szenátor, a krakkói kastellán (Hieronim Lubomirski) az interrex oldalán, a

¹⁵ Bibliotheca Czartoryskich w Krakowie. (Kézirattár) – Ms. 18748 – Actum in Curia Varsaviensi sabbato ante Dominicam cantate proximo Anno Domini millesimo septingentesimo quarto; (A továbbiakban: Actum in Curia Varsaviensi) Ms. 9541. – Actum in castro Sandomiriensi sabbato ante Festum Sanctorum Viti et Modesti Martyrum proximo Anno Domini millesimo septingentesimo quarto. (A továbbiakban: Actum in castro Sandomiriensi) – Szeretném hálás köszönetemet kifejezni dr. Nagy László Kálmán kollégának, a krakkói Jagelló Egyetem Hungarológiai Tanszéke tanszékvezetőjének, aki nem csekély fáradság árán az említett dokumentumokat számomra elérhetővé tette.

¹⁶ Actum in Curia Varsaviensi, 2–5. (az oldalszámozás nélküli dokumentumot én láttam el oldalszámokkal)

¹⁷ Actum in castro Sandomiriensi, 2–5. (az oldalszámozás nélküli dokumentumot én láttam el oldalszámokkal)

varsói konföderációban politizált, eközben a krakkói vajdaság 23 nemesa a sandomierzi konföderációhoz pártolt.¹⁸ Azt váránk, hogy a svédeknek jobban kiszolgáltató nagy-lengyelországi vajdaságok nemessége tömegesen felsorakozik a detronizáció – interregnum ügye mellett, ehelyett még a vajdák magatartása is ingadozó. Közülük például a poznańi, a sieradzi vajda a varsói, a kaliszi, a rawai vajda a sandomierzi táborban található. Ezek után már meg sem lepődünk azon, hogy a varsói dokumentumot 6 poznańi, a sandomierzit pedig 8 poznańi vajdaságbeli nemes írta alá, a sieradzi vajdaság II. Ágost király jogfosztottságáért küzdő 4 képviselőjével szemben, 10 sieradzi vajdaságból érkezett képviselő a sandomierziek királyhűségére voksolt. Egy pillanatra térjünk még vissza a számokhoz! A varsói általános konföderáció megalakításáról 11 szenátor és 78 köznemes, a sandomierzi konföderáció életre hívásáról 22 szenátor, 132 megjelent nemes és nemesi képviselő, plusz a „sandomierzi vajdaság egésze” döntött.¹⁹

Viszonyítási alapként szeretném megemlíteni Stanisław Kutrzeba lengyel jogtörténész adatait, amelyek a felső- és alsóház létszámviszonyaira vonatkoznak. Ő 145 szenátorról tud az 1677-es szabályozás után, de „a száz királyok idején” (II. Ágost és III. Ágost uralkodása idején) már 163 szenátor tanácskozott a felsőházban. Ugyanez az emelkedő tendencia érvényesül a képviselők számának tekintetében is: az 1677-es kimutatásba vett 172 fő (118 – Lengyelországból, 48 – Litvániából, 6 – Livóniából) a 18. század első felében 182 főre módosult.²⁰ (Hangsúlyoznám még egyszer! A nemesi képviselők létszámára vonatkozik a közlés! A konföderációs levelet képviselők és „viritim”nemesek is aláírták.)

Ha a mennyiségi mutatókat meghatározó tényezőnek fogadom el, akkor a sandomierzi konföderáció fölénye vitathatatlan. A Rzeczpospolita nemesi társadalmának közel kétharmada támogatta a sandomierzi „programot”, ellenben a varsói konföderáció a legitimáció szempontjából megalapozottabbnak tűnik, még akkor is, ha tudjuk, hogy II. Ágost lengyel király a sandomierzi konföderáció „tagja” volt. Igaz hogy aláírásával nem, de fogadalom tételével a hozzá hű nemességgel kötött alkuját visszaigazolta.

¹⁸ Actum in castro Sandomiriensi, 2–3.

¹⁹ Actum in Curia Varsaviensi, 2–5., Actum in castro Sandomiriensi, 2–5.

²⁰ Kutrzeba: Historia ustroju Polski, 178., II. Ágost király nagy előszeretettel alkalmazta és a maga javára hasznosította a szenátori címek adományozását. 1698–1701 között 80, 1702-ben 30, 1703-ban újabb 30 emberét jutalmazta szenátorsággal. A szenátus látványos kicsérelődésének magyarázatát a háborús viszonyokban találjuk meg. A svédek katonai győzelmeinek hatására egyre többen fordítottak hátat II. Ágost királynak, mire ő, az ellenségnek behódoló szenátorok helyébe azonnal a hozzá hűségű embereit állította. – Porazyński, Jarosław: Funkcje polityczne i ustrojowe rad senatu w latach 1697–1717 In: KH 1984/1. 30–31.

Tudom, hogy magyarázatra szorul a fenti kijelentés, nézzük tehát: miért is állítható a varsói tömörülésről, hogy a legitimációs bázisa erősebb? Azért, mert Michał Radziejowski primás-érsek cselekedete – ti. trónvesztettnek nyilvánította II. Ágostot, következésképpen interrex-nek tekintette magát, s interrex-i funkciójából adódóan, legfőbb feladatára, az új király megválasztására mozgósította a nemesi választókat – precedens értékű jogi (alkotmányos) előzményen alapult. János Kázmér király (1648–1668), akit Ukrajna (1654., 1667.) és a Királyi-Poroszsország (1658., 1660.) elvesztése miatt a lengyel főnemesség a Rzeczpospolita megrontójának tartott,²¹ bűneit a vivente rege (királyválasztás az élő király idején) ötletével tetőzte be. Ezzel az alkotmánysértő lépésével valójában egy Franciaország – Rzeczpospolita szövetség létrehozását célozta meg. XIV. Lajos hadvezérének, Ludovic Condé herceg fát, Henry Julient szerette volna a lengyel trónra emelni. Amikor szándékát az 1661. évi szejmen nyilvánosságra hozta, a politikai elit két nagy pártra, konföderációra bomlott. Az egyik a királyi elképzelést támogatta, mert – véleményük szerint – a francia segítséggel restaurálandó nagyhatalmiságért a nemesi alkotmány megsértése (= a királyválasztási jogról való lemondás) nem számít megfizethetetlen árnak. Ugyanakkor a másik párt, a nemesi „arany demokrácia” védőpártja alkotmánysértést kiáltott, a király esküszegését, illetve a pacta conventa sérthetetlenségét emlegette. A „királypárti, de alkotmánysértő” és az „alkotmányvédő, de királyellenes” konföderációk között éles harc bontakozott ki, fegyveres összetűzésekre is sor került. Az alkotmányos jogok, vagyis a nemesi jogok csorbitatlansága mellett kardoskodók kétszer is legyőzték a királyi seregeket, a királynak egyéb választása nem lévén, meg kellett hátrálnia. Általános amnesztiában részesítette az ellene fegyvert ragadókat, a vivente rege koncepciója lekerült a napirendről. 1668-ban azonban újra alkotmányos krízishelyzetbe hozta országát,²² mert a Napkirály tudtával lemondott a lengyel trónról, Franciaországba távozott, szerzetesként élt 1672-ben bekövetkezett haláláig. Lemondásával kimondva-kimondatlanul XIV. Lajos pártfogoltjának, a neuburgi Philipp Wilhelmnek készítette elő a királyválasztási terepet, ám a Rzeczpospolita nemessége hazai jelöltnek, Michał Korybut Wiśniowiecki hercegnek szavazott bizalmat.²³

²¹ Jellemző a királlyal szembeni általános elégedetlenségre, hogy János Kázmér fémpeznein lévő „I. C. R.” (Ioannes Casimirus Rex) feliratot „Initium Calamitatis Regni”-re („A Királyság Szerencsétlenségének Kezdeté”) torzították el. – Zaskilnjak, Leonyid–Krikun, Mikola: Istorija Pol’scsi. L’viv, 2002. 191.

²² Kłaczewski, Witold: Jerzy Sebastian Lubomirski. Wrocław-Warszawa-Kraków, 2002. 258–272.

²³ Przyboś, Kazimierz: Kandydatura Piasta w literaturze politycznej w bezkrólewiu po abdykacji Jana Kazimierza. In. Studia Historyczne 1971/4. 493–508. – Andrzej Olszewski

M. Radziejowski prímás-érsek, interrex, H. Lubomirski krakkói kastellán, lengyel főhetman, P. Bronisz a konföderáció marsallja és St. Leszczyński poznańi vajda neveivel fémjelzett *varsói szövetség* „az egész világ számára” (Całemu Światu) tudomására adta az 1704. április 19-i felhívásával, hogy a Rzeczpospolita hivatalosan az interregnum időszakát éli (ogłoszenie Interregni), üresnek nyilvánítja a királyi trónt. Erre a lépésre azért kellett sort keríteni – szerepel az indoklásban –, mert a király lábballá tiporta a „kardinális törvényt” (Cardinalissimam Legem), „hallatlan igazságtalanságokat” követett el a nemességgel szemben, pedig a királyok csak általuk nyerhetik el hatalmukat, „általuk uralkodnak” (per quem Reges regnant). A régi lengyel szokásnak megfelelően „egymás között konföderációt alkottak”, hogy a jogtalanság megszűnjön, az alkotmány, a legfőbb törvény (Cardinalissima Lex), a szabadságjogok maradéktalanul érvényesülhessenek.²⁴ Az előrebocsátott program megvalósítására hangzottak el az esküszövegek, mégpedig a konföderáció marsallja, a szenátorok és a konföderált nemesek sorrendjében.

A „Vajdaságok, Tartományok és Powiatok (= járások, körzetek) akaratából” (z woli Woiewodztw, Ziem, y Powiatow) megválasztott marsall, Piotr Bronisz fogadalmat tett arra,²⁵ hogy az írásba foglalt célokat, „a Korona és a Litván Nagyfejedelemség omnia Iura Cardinalia”, szabadságjogait „a legkisebb részre hajlás nélkül, a leghívebben” (sine ullo partialitate fidelissime) igyekszik megvalósítani „a Kardinális Prímás Őszentségével”, a szenátor urakkal és a „konföderációban egyesült testvérekkel” (z Ich Mościami Bracią Zkonfederowanymi) együtt. A szabadságjogok visszaszerzéséért kész „az utolsó csepp véréig” küzdeni (do wylania ostatniey krople krwi stawać będe). Megesküdött arra is, hogy marsalli funkcióját mindaddig megőrzi, amíg a Rzeczpospolita belső és külső békéje nem lesz biztosított (Rzpta ab intra quam ab extra uspokoiona nie będzie).

A szenátorok, illetve a marsall mellé választott tanácsosok esküjében²⁶ a konföderációhoz való csatlakozás kinyilvánítása mellett új elemként az is szerepelt, hogy a konföderáltak nemcsak a „sérült Jogok” korrekciójáért (dla naprawy Praw połomanych), hanem a veszélyeztetett „Szent Római Katolikus Vallásért” is kiállnak. Megfogadták, hogy a „Kardinális Prímás Őszent-

---

lengyel alkancellár azért agitál Michał Korybut Wiśniowiecki herceg királyjelöltsége mellett, mert az idegen királyok sikertelenek, égre-földre esküdöznek a trón elnyerése miatt. A herceg a Piast és a Jagelló-dinasztiával vérségi rokonságban áll, a híres hadvezér Jeremi W. fia, a római katolikus vallás védelmezője, a lengyel alkotmány biztos öre. Megválasztása esetén biztosan megszűnik a pártoskodás. – ua. 502–503.

²⁴ Actum in Curia Varsaviensi, 2.

²⁵ Actum in Curia Varsaviensi, 5.

²⁶ Actum in Curia Varsaviensi, 5–6.

ségének” és a marsall parancsainak mindenben engedelmeskednek (we wszystkim sluchać), utolsó csepp vérükig kitartanak a konföderáció mellett, azzal szakítani soha nem fognak, esküjük alól csak a külső és belső béke elérésekor mentesülnek. A konföderáció fennállásának idején semmilyen ellenséggel kapcsolatot nem létesítenek, velük levelezést sem ők, sem alattvalóik nem folytatnak, semmilyen titkot kiszolgáltatni nem fognak. A „Vajdaságokban, a Tartományokban és Powiatokban” élő és a konföderációt elfogadó „Nemes Testvérek” (Braci Szlachty) eskütételét fogadják, csatlakozásukat nem akadályozzák meg.

A konföderációba igyekvő „Nemes Testvérek” fogadalmá²⁷ több ponton megismételte a szenátorok és tanácsosok szavait, de érthető módon, a konföderációs hierarchia alsó fokán álló vidéki köznemes nemcsak a primásérseknek, a marsallnak, hanem a szenátoroknak, tanácsosoknak is engedelmességet fogadott, a többi konföderálttal való együttműködésről nyilatkozott. Ünnepelesen ki kellett jelentenie, hogy a konföderációtól eltántorítani magát nem hagyja, „sem ígéret, sem ajándék, sem baráti, sem ellenséges érzület” nem bírhatja esküjének megmásítására.

Az 1704. június 14-én a sandomierzi táborban rögzített írásos változat szerint a sandomierzi konföderáció a „*pro Deo et Lege et Rege*” jelszavával alakult meg.²⁸ Az 1704-es konföderációk között tehát a vízvonalat a törvényesség fogalmának különböző értelmezése jelentette. A varsóiaktól eltérően a sandomierziek továbbra is legitim uralkodójuknak tekintették II. Ágost királyt, s ebből fakadóan a haza ellenségei közé nemcsak a betolakodó svédeknek, hanem a varsói konföderáció tagjait is odasorolták. Az „Istenért (= a római katolikus vallásért), a Törvényességért (= a nemesi alkotmányért), a Királyért” szerveződő konföderációt a királynak, a konföderáció marsalljának, a szenátoroknak (köztük a konföderáció választott hivatalviselőinek) és a nemesi tagoknak az esküje szentesítette. Értelemszerűen, a sandomierzi konföderáció tagjának számító király külön is kinyilvánította, hogy szabad akaratából lépett szövetségre szabadságát szerető népével, s mint ahogyan királlyá választásakor megerősítette a *pacta conventa*-t, úgy ezennel is megteszi. A régi jogok, szokások, *antiquae formae Reipublicae* visszaállítását éppúgy ígérte, mint azt, hogy a Rzeczpospolitát élete végéig el nem hagyja, a Rzeczpospolita régi szabadságáért „egészségét, életét nem kíméli”, a Rzeczpospolita kárára külső országokkal nem szövetezik, részleges eredményekkel, részleges békével nem elégszik meg.²⁹

²⁷ Actum in Curia Varsaviensi, 6.

²⁸ Actum in castro Sandomiriensi, 6–7.

²⁹ Actum in castro Sandomiriensi, 7.

A konföderációs marsall személyének a kiválasztása már önmagában is felért egy üzenettel. Ugyanis Stanisław Donhoff (Dönhoff) litván nagyfejedelmi fővadászmester (Łowczy W. X. Litewskiego) marsallsága egyrészt a lengyel, litván közös küzdelmet, a közös harci elszántságot, másrészt – s ez a fontosabb – a keleti szomszédal (Oroszországgal) való együttműködés folytatását tudatosította a társadalommal. (Utalhatunk az 1699., az 1701. évi lengyel, litván – orosz katonai és diplomáciai szövetség meghosszabbítására, valamint arra, hogy Litvánia, tehát a Rzeczpospolita északkeleti vajdaságai orosz-svéd hadszíntér ezekben az években!) A konföderáltak szabad akaratából megválasztott marsall a konföderáltak országos gyűlés színe előtt megesküdött arra, hogy marsallságát fideliter, mindenkitől függetlenül fogja gyakorolni, egyes egyedül „a Rzeczpospolitától való függőségét” ismeri el (dependency ni odkogo tylko od samey Rzeczypospolitey mieć).³⁰ (A király sem utasíthatja a marsallt, hiszen a király is a konföderáció tagja!) A „Generális Konföderáció” vezetése (Marszałkostwo Confederacyi Generalney) mindaddig a helyén marad, amíg az a „külső, belső békét” nem garantálja, ami pedig csak úgy valósítható meg, ha az „egyes Provinciák elszakadását nem engedem meg” (żadna awulsya Prowincyi nie pozwolę), „II. Ágost Király Ófelsége” uralkodói jogainak és a „Haza Szabadságjogainak” érvényt szerzek (Iura ... Majestatis Króla Iego Mości AUGUSTA II. ... Oyczystych Swobod i Wolności ... przestrzegać et cum discrimine vitae zaszczycać będe) – mondta többek között az esküszövegében St. Dönhoff marsall. Új, de nagyon is hangsúlyos elemként szerepelt a fogadalomtételkor a konföderáció ellenségeinek pontosítása, akik ellen az „utolsó csepp vérükig” küzdeni fog a marsall a szenátorokkal és a „konföderált testvérekkel” együtt. „pro hoste Patriae” tekinti a sandomierzi konföderáció vezetője és minden tagja azokat, akik a detronizációt kimondták és támogatták, a külső ellenséggel cimboráló „a Haza gonosz Fiait” (złych Synow Oyczyzny), minden Lengyelországba betolakodó „Svéd alattvalót” (kazdego Praktykanta i adhaerenta Szwedzkiego), s mindazokat, akik ezt az „Általános (országos) Konföderációt” nem támogatják. Nem különben, a haza ellenségének számított a „leendő megválasztott király” (przyszły Elect) és valamennyi lengyel királyi trónra pályázó személy (Kandydat) is.³¹

A szenátori rend egyházi, világi képviselői és az állami „miniszterek” (kormánytagok) a „Mindenható Istenre, a Szentháromság egységére és a szabadon választott II. Ágost Király Ófelsége egészségére” (Ja ... przysięgam Panu BOGU Wszechmogacemu w Troycy Świętey Iedynemu ... i zdrowiu Krola Iego Mości AUGUSTA II.) esküdtek, hogy a „feloszthatat-

³⁰ Actum in castro Sandomiriensi, 7.

³¹ Actum in castro Sandomiriensi, 7.

lan Rzeczpospolita egységét megőrzik, „a szabad Electio-t és Vallási, Nemesi Jogaikat” minden ellenséggel szemben megvédik. Megfogadták azt is, hogy a „Haza és a konföderáció kárára nem cselekednek”, csakis a „közjónak és az Általános Konföderáció ügyének” fognak szolgálni (dobru pospolitemu i rey Generalney Confederacyi). A marsall esküjében konkrétizált ellenségekkel szembeni kiállást ők is merősítették, majd ünnepélyesen kijelentették, hogy „ezt az esküt minden pontjában minden képzeletbeli anyagi haszon nélkül” betartják (tę przysięgę sine ulla imaginaria dispensatione in omnibus punctis zachowam).³²

Az egyszerű „Nemes Testvér” esküjének bevezető részében az alábbiakat jelentette ki: „az Általános (országos) Konföderációhoz csatlakozom (przystępuję)” a „Szent Római Katolikus Hit és Isten Egyházának megőrzéséért” (dla zatrzymania), „Második Ágost királyunk megvédéséért, akinek engedelmességet fogadok” (posłuszeństwo przyznawam), „a szabad királyválasztásért, a Nemesi Rend Jogainak és Szabadságainak egyenlőségéért” (dla zachowania wolney Elekcji, i wszystkich Praw i Swobod równości i Imienia Stanu Szlacheckiego).³³ Nem maradtak ki az eskü szövegéből a már korábban ismertetett mozzanatok sem, így például a teljes békéig való küzdelem, vérenek és életének a király, a közjó, az „Általános Testvéri Közösség” javára történő feláldozása, a haza ellenségeinek tételes felsorolása, a haza külső és belső ellenségeivel való együttműködés elutasítása.³⁴

Nyilvánvaló, hogy a varsói és a sandomierzi konföderációk programja és céljai között áthidalhatatlan szakadék tátongott. Ennek a könyörtelen szembenállásnak az alapját mindössze két dologban ragadhatjuk meg. Egyfelől, II. Ágost király cselekedeteinek a megítélésében, másfelől a svédekkel folytatott háború befejezési módjában. Amíg a varsói tábor II. Ágost király törvénysértését – ti. a Rzeczpospolita engedélye nélküli háború kirobbantását – a pacta conventa felrúgásának minősítette, a Nemesi Köztársasággal szemben elkövetett megbocsáthatatlan bűnének deklarálta és ebből vezette le jogos detronizációját, addig a sandomierziek a Svédország elleni háború sikeres megvívását állították programjuk centrumába. A svédek elleni társadalmi összefogást, egész Rzeczpospolita területére kiterjesztett nemesi felkelés kihirdetését sürgették. Ebbe a társadalmi egységbe a „vétkező király” is beletartozik – felfogásuk szerint -, következésképpen, a detronizáció hívei, akárcsak a svéd hódítók, a haza ellenségeinek számítanak. Annál is inkább a haza ellenségeinek tekintendők a varsóiak, mert a protestáns Svédországgal kollaborálva a „Szent Római Katolikus Vallás és Egyház” ügyét a protestán-

³² Actum in castro Sandomiriensi, 8.

³³ Actum in castro Sandomiriensi, 8.

³⁴ Actum in castro Sandomiriensi, 8.

soknak szolgáltatták ki. Példaként említhető a primás-érsek főszereplése a detronizációban és az új electio szorgalmazásában. M. Radziejowski primás-érsek a királyválasztások alkotmányos feltételeit igyekezett biztosítani, mégpedig úgy, hogy több, királyi címre méltó jelöltet kért fel a királyválasztáson való indulásra. Amikor Rákóczival kapcsolatban a szakirodalmunk a lengyel trón felkínálását, mint tényt emlegeti,³⁵ az nem jelentett többet - pontosan fogalmazva, - mint azt, hogy Rákóczit is számba vették az egyes lengyel főurak, mint potenciális lengyel királyt. Radziejowski levele, amelyben Rákóczi lengyel trónra invitálásáról esik szó, nem volt egyéb, mint II. Rákóczi Ferencnek szóló ajánlat a lengyel trónért „meghirdetett” versengésben való részvételre.

A szécsényi konföderációra vonatkozó tanulságok

Ez a mozzanat, vagyis Magyarország trónjának elnyeréséért „meghirdetett” versengés mozzanata Magyarországon is felbukkant. Bercsényinél egyáltalán nem légből kapott ötlet volt a szécsényi országos gyűlés napirendjének tisztázása folyamatában, ő félreérthetetlenül a lengyel példát idézi az 1705 május 16-án Nyitráról Rákóczihoz írott levelében. Az interregnum kikiáltását és a királyválasztás lebonyolítását sürgette, mert Európában – ahogyan Bercsényi kifejezte magát - „bizony, tanálunk udvarlót; mi szép leány ez a Regina Hungaria, Jungfrau Regede...”.³⁶ Bercsényi tehát 1705 nyarán a szabadságában és jogaiban „megbántódott Magyarország” alkotmányos jogaiba történő visszahelyezését az interregnum – királyválasztás eszközével kívánta elérni. Úgy ítélte meg, hogy I. Lipót halálával „íme, interregnumot mutatott az Isten!”, és hogy „semmi, dummodo innotescat interregni declaratio.”(semmiképpen nem halasztható az interregnum kinyilvánítása).³⁷ Az interregnum révén szabaddá tett magyar koronáért egész Európát foglalkoztató, egészséges konkurenciaharc fog kibontakozni éppúgy, mint ahogyan az Lengyelországban tapasztalható - sugallta a jövőt Bercsényi Rákóczinak. Egyenesen fel is szólította a határozott cselekvésre: „Appareat, quid possimus?” (Mutatkozzon meg [hát], hogy mire vagyunk képesek?)³⁸

Ennek az optimista jövőképpel dolgozó feltételezésnek volt némi alapja, ám a lengyel és a magyar jogviszonyok lényeges eltéréseiről nem vett tudo-

³⁵ Ráday Pál iratai 1703-1706. (Szerk.: Székely György., Sajtó alá rendezte: Benda Kálmán, Esze Tamás, Maksay Ferenc, Pap László) Bp., 1955. 250–251.

³⁶ Archivum Rákóczianum IV/I. kötet. Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei Rákóczi Fejedelméhez. 1704-1712. Bp., 1875. 518. (AR IV/1.)

³⁷ AR IV/1. 518.

³⁸ AR IV/1. 518.

mást. Arról az „egyszerű” tényről feledkezett meg az ízig-vérig politikus Bercsényi, hogy az interregnum a Rzeczpospolita alkotmányában rögzített regnum – electio közötti átmeneti periódus volt, amikor is az állam irányítása a mindenkori gnieznói primás-érseket, interrex-i minőségben, illette meg. Az interrex legfontosabb és legsürgetőbb feladata ebben az átmeneti alkotmányos szakban a legitim királyválasztás mihamarabbi lefuttatása volt. Ő kezdeményezte a feladataikban különböző országgyűlés típusokat összehívni (konwokacyjny sejm = királyjelölő, elekcyjny = királyválasztó.), de a királyjelöltek támogatására alakult ideiglenes konföderációk a sejmen vívták meg a maguk csatáját. A királyválasztásokkal összefüggő, az interregnumok idején született konföderációk „rendesnek” (normálisnak), ellenben a királyok uralkodása idején életre hívott konföderációk „rendkívülieknek” minősültek. Ilyen rendkívüli konföderációként alakult meg a varsói 1704-ben, amely kétségen kívül Rádaynak mintát, jogi mintát kölcsönzött az 1705-ös szécsényi konföderáció megalkotásához.

Emlékezzünk vissza, hogy a II. Ágost királlyal elégedetlen főurak azért kezdeményezték a konföderációt, hogy királyukat felelősségre vonhassák a lengyel alkotmány megsértése miatt. 1704. január 14-én két hetes haladékot adtak II. Ágostnak arra, hogy a konföderáció előtt adjon számot „bűneiről”. Miután a király nem tett eleget ennek a felszólításnak, XII. Károly svéd király a békekötés elé kegyetlen feltételt állított. Svédország a Rzeczpospolitával békére csak abban az esetben lép – jelentette ki a svéd hódító –, ha a Rzeczpospolita szabaddá teszi magát a királyától és új királyt választ magának. A svéd fegyverek erejét nap mint nap megtapasztaló Nagy-Lengyelország, Mazóvia, Kujávia legfőbb vezetői XII. Károly követelése előtt meghajoltak, s a Michał Radziejowski primás-érsek, Stanisław Leszczyński poznaíi vajda vezette konföderáció már február 24-én trónvesztettnek nyilvánította II. Ágostot, majd Radziejowski primás-érsek április 16-án hivatalosan is deklarálta az interregnumot.³⁹ Ez a varsói konföderáció megalakulását és működését idéző eseménysor azonos vonásokat mutat a magyarországi helyzettel. A varsói konföderáltak véleményével egybecsen-gően, Rákócziék felfogása szerint a magyar király ugyanolyan alkotmánysértő (pl. az 1687-es országgyűlési végzések miatt, az 1699-es „sine nobis, de nobis” karlócai béke miatt stb.), mint II. Ágost, ugyanolyan felelősséggel tartozik alattvalóinak, mint lengyel sorstársa. II. Ágost király újabb alkotmánysértéstől sem riadt vissza, mert az új legitim intézmény, a konföderáció felszólításának nem engedelmeskedett, a felelősségadás elől kitért. A len-

³⁹ Theatrum Europaeum. Theil XVII. (vom 1704ten Jahr bis Ausgangs 1706ten vorgegangen) Frankfurt am Mayn, 1718. Jahr 1704., Gebei Sándor: Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások (Kézirat) Eger, 2004. 155–159.

gyelországi analóg helyzetből kiindulva nekem úgy tűnik, hogy a közvetlen lengyelországi konföderációs tapasztalatokkal rendelkező Ráday Pál a hirtelen döntésektől sem idegenkedő Bercsényivel szemben először a magyar jogi kereteket szerette volna kimunkálni, az új államjogi helyzethez alkalmazkodó, első jogi lépéseket óhajtotta megtenni, a konföderáció működésének jogi alapjait kívánta lerakni.

Ezeknek a jogi kereteknek realizálása viszont különböző akadályokba ütközött, kezdve azzal, hogy a Magyar Királyság 16–17. századi jogtörténetéből mind a konföderáció, mind az *interregnum* intézménye, *interrex* funkció hiányzott. Itt visszautalnék arra a már korábban említett súlyos belpolitikai válságra, amely János Kázmér király *vivente rege* előterjesztéséből bontakozott ki az 1660-as években. Magyarországon ilyen probléma fel sem vetődhetett, a lengyel-litván szituációval éppen ellentétesen, a Habsburg magyar királyok már életükben megválasztatták királyi utódukat a magyar rendekkel és nyomban meg is koronáztatták őket (pl. III. Ferdinánd legidősebb fiát IV. Ferdinándként Magyarország királyává választatta és koronáztatta 1647-ben, 1654-es váratlan halála következtében másik fiát, Lipótot választatta és koronáztatta magyar királlyá 1655-ben, vagy I. Lipótra hivatkozunk, akinek kívánságára a magyar rendek 1687-ben kilencéves fiát, Józsefet trónra emelték.).

A konföderáció kapcsán kitapintható lengyel – magyar jogfejlődés hasonló és eltérő viszonyaira bukkanunk a Csécsi-naplóban⁴⁰ is. Ezekből itt most csupán két vitapontra szeretnék kitérni, a *convent* vagy *diaeta*, illetve a *marsall* vagy „vezérlő fejedelem” eldöntendő kérdésekre.

A Szécsényben összegyűlt főrendiek, vitézlő rendbeliek, szabad királyi városok képviselői már maguk felismerték azt, hogy gyűlésük nem felel meg a *diaeta* feltételeinek (nem király hívta egybe, a legfőbb állami méltóságok, a nádor, az érsek, az országbíró, a horvát bán, püspökök nagy része stb. nincs jelen), ezért – Kajali Pál (Ráday Pál apósa) javaslatára – gyűlésüket országgyűlési hatáskörrel felruházott „*Conventus Generalis omnis Ordinis et Status Confoederatorum Hungarorum*”-ként határozták meg.

Ilyen természetű jogi probléma a lengyeleknél fel sem merülhetett, hiszen 1573 óta létező ilyen – olyan konföderációk (partikuláris, generális) szervesültek a jog elméletében és gyakorlatában. Mivel a konföderációk

⁴⁰ Acta Conventus Széchényensis 1705 a 12. Septembr. ad 3. Octobr. celebrati. Auctore Joanne Csécsi, Collegii Reformat. Sáros-Patakiensis Professore, in Conventu hoc presente. (A Kazinczy Ferenc-féle kézirat hasonmása) – In: A szécsényi országgyűlés 1705-ben. (Szerk.: Praznovszky Mihály) Szécsény, 1995. 63–149., Acta Conventus Széchényiani, 1705. In: Rákóczi Tükör 2. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. A kötet anyagát felkutatta, válogatta, szerkesztette, az Előszót és a naplórészleteket bevezető kistanulmányokat írta Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1973. 144–175.

ideiglenes jelleggel funkcionáltak, ugyanígy a konföderáció intézményei is. Következésképpen a konföderáció generalis conventus-a sem volt más, mint egy ideiglenes intézmény, országgyűlést helyettesítő intézmény.⁴¹ Igaz, hogy a konföderáció fennállásának idején a conventus döntései országos érvénnyel bírtak – pontosabban csak ott, ahol azok végrehajtása nem jelentett problémát -, ám a konföderáció feloszlása után, a konföderációs végzések felülvizsgálatra kerültek, s vagy bekerültek a Rzeczpospolita Corpus Juris-ába (Volumina Legum), vagy nem. Ennek az utólagos „becikkelyezésnek” (szentesítésnek) köszönhető a konföderáció a legitimitását, illetve ennek az elmaradása esetén, a konföderációt és az általa hozott döntéseket illegitimnek tekintették.

Ha ugyanezt az elvet a magyar viszonyokra kiterjesztem, azt tapasztaljuk, hogy a Rákóczi-szabadságharc konföderációjának általános gyűlésein = országos gyűlésein elfogadott articulusok áttemelése a Corpus Juris-ba nem történt meg, másképpen szólva: a konföderáció országos gyűléseinek articulusai csak ideiglenes (1705-1711) törvényekként funkcionáltak. Ellenben az 1708-as, pestisjárvány miatt félbeszakadt pozsonyi országgyűlés egyes pontjai az 1715-ben becikkelyezett törvények közé bekerültek. A konföderációk párhuzamos vizsgálatakor felbukkant példák alapján, talán újra és jogosan megfogalmazható az a szakirodalomban nem ismeretlen állítás, hogy *a szécsényi társadalmi „összeszövetkezés” tanácskozásai – beleértve a későbbi ónodi, sárospataki tanácskozásokat is – szó szerint generalis conventus-ok, azaz, de jure nem országgyűlések, hanem a konföderáltak országos = általános gyűlései voltak.*

Nem látom akadályát annak, hogy a szakirodalomban is, majd ennek nyomán a kézi- és tankönyvekben is, az országgyűlések országgyűlésekkel történő azonosítása helyett, a szabadságharc generalis conventus-ait, országos gyűléseknek, vagy még inkább, *konföderációs országgyűléseknek* megnevezéssel szerepeltessük. Ezzel a fogalmi különbségtétellel érzékeltethetjük, hogy a Rákóczi-szabadságharc országgyűlései ideiglenes jelleggel, ideiglenes törvényhozó intézményként működtek, legitimitásuk a sikeres fegy-

⁴¹ Polner Ödön: II. Rákóczi Ferenc közjogi szempontjai. In: Rákóczi Emlékkönyv I. k. Bp., 1935. 382. – Polner Ödön helyesen mutatott rá a magyar és lengyel konföderációk közötti különbségekre, valamint arra is, hogy a szécsényi generalis conventus „nem volt más, mint helyettesítése annak az országgyűlésnek, amelyet 1687 óta törvényesen nem hívtak össze, amely tehát a törvény ellenére nem működhetett.” Amivel vitázni lehet, - sőt, meglátásom szerint, vitázni kell, az Polner Ödönnek egész tanulmányán keresztül húzódó felfogása, miszerint a királyt „mint idegen államhatalmi tényezőt” értelmezi. Vele szemben, „az ország önálló államiságát” képviselő konföderációs országgyűlés – Polner felfogásában – a törvénytelenül össze nem hívott országgyűlés helyettesítésére szolgáló jogszerű intézmény, vagyis: „lényegileg országgyűlésnek” kell tekinteni a szécsényi országos gyűlést. – 381–382.

veres küzdelem idejére korlátozódott. Amennyiben Bocskai, Bethlen, I. Rákóczi György Magyarországon tartott országgyűléseivel azonos szintre próbáljuk emelni a Rákóczi-szabadságharc országgyűléseit – mint ahogyan a szécsényi résztvevők is megtették -, akkor fel kell hívni a figyelmet legalább két, el nem hanyagolható körülményre. 1. Az említett erdélyi fejedelmeket a magyar királyok princeps Transylvaniae-nek, legitim uralkodóknak ismerték el azon alapon, hogy a magyar király (1570. speyeri szerződéssel és utána) az őt megillető jogokról átmenetileg (ideiglenes jelleggel) lemondott a Magyar Királyság egy részén a princeps = Fürst javára. Ilyen hatalom átruházás II. Rákóczi Ferenc esetében nem volt, s ezért nem is tekintették őt Bécsben uralkodásra feljogosított személynek. 2. II. Rákóczi Ferenc választott erdélyi fejedelem nagy elődeinek – Bocskainak, Bethlennek - magyarországi országgyűlésein elfogadott articulusok utólagosan bekerültek a kodifikációs folyamatba, az igazi országgyűlések törvényerőre emelték azokat. A legnagyobb horderejű törvényekre gondoljunk csak, pl. a hajdúk letelepítésére és kiváltságolására, vagy éppen a szabad vallásgyakorlat érvényesítésére Magyarországon. A Rákóczi-féle konföderációs országgyűlések törvényeinek a sorsa homlokegyenest más lett: a királyság közjogi értelmezése szerinti ex lex helyzetben megszületett határozatok egy tollvonással érvényüket veszítették az 1712–15-ös országgyűlésen.